

СУСПІЛЬНИЙ ІДЕАЛ: СУТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Савицька Л. І., Савицький В. І.

В класифікації ідеалів акцент зроблено на трьох найтиповіших – релігійному, ліберальному та комуністичному.

В классификации идеалов акцент сделан на трех самых типичных – религиозном, либеральном и коммунистическом.

In the classification of the ideals three of them are emphasized: religious, liberal and communistic.

Ключові слова: суспільний ідеал, гуманізм, рівність, справедливість, постмодерн, постіндустріальне суспільство, глобальна система, релігійний суспільний ідеал, ліберальний (неоліберальний) суспільний ідеал, комуністичний суспільний ідеал.

Світова соціологія багата на теорії, концепції, доктрини, думки щодо досконалої соціальної прийдешності, щодо перспектив розвитку суспільства. При цьому, для характеристики соціального майбуття використовуються різні терміни – модель, соціальна фантазія, утопія, ідеальний тип (термін, на який першим звернув увагу М. Вебер), перспектива, соціальне передбачення, прогнозування, соціальний винахід, соціальний проект тощо. Всі вони пов'язані поміж собою, але кожен з них вимальовує специфічний аспект соціальної ходи, окрему сторону суспільного розвитку.

Соціал-демократичні моделі соціалізму. Сильне бажання будувати нове життя під впливом ідей комунізму та лібералізму, хоча за сугубо власним баченням майбутнього, обумовило у другій половині ХХ ст. своєрідну популярність моделей соціалізму, що характеризувалися національним забарвленням і були певними альтернативами капіталізму, – «ісламський соціалізм», «соціалізм з ліричним обличчям», «ліберальний соціалізм», «кооперативний соціалізм», «автохтонний латиноамериканський соціалізм», «демократичний соціалізм» та інші. Для всіх цих концепцій, а вони властиві світовій соціал-демократії, суттєвим є, що найголовніше, проведення реформ, які, начебто, впливатимуть на соціальний клімат і сприятимуть розвитку суспільства у напрямку до демократичного соціалізму, тобто такої соціальної системи, де в житті людей переважатимуть основні загальнолюдські цінності – свобода, рівність, справедливість, солідарність, гуманізм.

Саме через реформи соціал-демократія досягла не тільки помітного поліпшення добробуту людей, а й започаткувала основи для формування

«соціального суспільства», яке характеризується дієвою структурою державного регулювання економічними процесами, реальною правовою державою, демократизацією різних галузей суспільного життя і, передусім, виробничої сфери. На радянському досвіді соціал-демократи намагалися створити великий усупільнений сектор у межах ринкової економіки. Знову ж таки в умовах ринкової економіки, щоб досягти ідеалів соціальної справедливості, спрямовується діяльність на поглиблення питань соціальної політики, справедливої оплати праці тощо. В 1970–1990-х роках шведська соціал-демократія активно втілювала в життя «політику соціального оновлення», суть якої – підсилення державного регулювання в діяльності приватних фірм та компаній, поширення демократії на робочих місцях. У цьому ж руслі перебувала ідея створення «фондів трудящих»: підприємці і робітники, відраховуючи виробництву певну частку прибутків, ставали б начебто його співвласниками. Лідер шведської соціал-демократії У. Пальме (1927 – 1986), втілюючи принципи своєї партії, проголосив: «Робітники – підприємцю, підприємцю – робітникам». У цьому гаслі втілено принцип майбутнього суспільного життя – солідарність класів, як загальної відповідальності, взаємодопомоги та співробітництва між буржуазією та трудящими; широкої демократизації, що розповсюджується на всі сфери суспільства, які є основоположними для забезпечення життя громадян; колективного рішення загально суспільних питань; свободи вибору та гарантованості існування для особи.

Соціальний ідеал анархізму. Анархія від грец. *anarchia* – безвладдя. Саме відсутність влади, держави, будь-якої диктатури характеризують ідеал анархізму. У

«царстві свободи» – новій соціальній організації, що ґрунтується на дрібній приватній власності, пануватимуть добровільні асоціації вільних індивідів і груп. Головною ланкою майбутнього суспільства має стати «виробнича група або синдикат» – вільні виробничі общини. Там не буде політичних партій, їх замінять профспілки – єдині організації пролетаріату, що здатні управляти виробництвом і суспільством у цілому. Майбутній справедливий суспільний лад, який вимальовується у вигляді різноманітних спілок: територіальних, сільських, міських общин, професійних та інтелектуальних товариств, існуватиме на основі «системи взаємності», яка передбачає рівноправний і рівноцінний обмін послугами між всіма членами суспільства. Членами суспільства стануть вільні, автономні, дрібні та самостійні виробники – хазяйки. Такі стосунки між виробниками постають на основі їхньої добровільної згоди, «добровільного договору», тому й відсутня потреба у державі. У суспільному розвитку держава є головною консервативною силою. Держава, як примус, насилля, суперечить «людській справедливості» та свободі, вона є джерелом усякого соціального зла – економічної нерівності, експлуатації, пригноблення тощо.

Моделі «капіталістичного раю», що виникали у запеклій боротьбі ідеологій. Щоб зробити капіталізм більш привабливим, подібно «великому суспільству» американця Л. Джонсона, було розроблено, наприклад, і проголошено на з'їзді Християнсько-демократичного союзу у Дюссельдорфі у 1965 році концепцію «формованого суспільства», здійснення якої законодавчим шляхом і за участю населення обумовило б появу динамічного, творчого, свобідного, демократичного, відкритого суспільства [1].

й

Взагалі в соціології, особливо в західній, американській, є дуже багато розробок щодо ідеального суспільства. Щоправда, американська соціологія виділялася своїм практицизмом: вирішенням конкретних практичних завдань на шляху до постіндустріального суспільства, до постмодерну. Термін «постмодерн» (або епоха постсучасності) характеризує якісно новий стан суспільства, яке має замінити вже існуюче, те, що нині визначається як індустріальне, модерне, сучасне. Досліджуючи економічні, політичні і соціальні зміни у ХХ ст., Д. Белл вперше 1962 року запропонував термін «постіндустріальне суспільство», а пізніше розвинув його у своїй

роботі «Грядуще постіндустріальне суспільство» (1974), де наголошувалося на зростаюче значення для соціального розвитку науки, теоретичного знання, інтелектуальних технологічних інновацій, виникнення «класу виробників знань» (вже зараз в американському суспільстві спостерігається пріоритет інтелектуалів: разом із менеджерами вони становлять чи не найбільшу частину соціальної структури) тощо.

Ідея «постіндустріального суспільства» отримала підтримку в теоріях «індустріального суспільства» Р. Арона та «стадій економічного зросту» У. Ростоу, в творах З. Бжезинського, Дж. К. Гелбрейта, Г. Кана, Л. Турена та ін..

На відміну від модерного суспільства, в якому має місце держава всезагального добробуту [2], де добре розвинуті урядові структури й означаються активним втручанням в економіку, де діє принцип суспільної власності на важливі комунальні підприємства та послуги, в постмодерному суспільстві пануватимуть дещо інші тенденції: переваги надаватимуться ринковим відносинам, приватному підприємству, конкурентоздатності, самостійності виробництва; спостерігатиметься в економіці перехід від виробництва благ до виробництва послуг (технічне, фінансове, транспортне обслуговування, розвиток торгівлі, мережі магазинів, ресторанів, майстерень, вдосконалення сфери «гуманітарних послуг» – медицини, соціальної допомоги тощо); зникне всезагальність спеціалізованої допомоги та соціальних послуг – забезпечуватимуться лише ті люди, хто найбільше потребує, всі інші забезпечуватимуть самі себе; соціальна структура стане більш диференційованою, але класовий поділ втратить значення; акцентуватиметься теоретичний світогляд, розум професіоналів, технічних фахівців, які становитимуть новий інтелектуальний клас, здійсниться панування технічної компетенції та обробки інформації.

Про зростаючу владу технократів у 60-ті роки минулого століття вказував Дж. К. Гелбрейт. **Він вважав, що в американському суспільстві влада належить технічній бюрократії, або «техноструктурі» великих корпорацій.** Таку ж картину – технократичний контроль над суспільним життям, у Франції, спостерігав А. Турен. Д. Белл говорив про те, що теоретичні знання стають «осьовим принципом» суспільства і є джерелом інновацій і

формування політики. Безумовно, справедливим є його зауваження про зростання значущості теоретичних знань як частини продуктивних сил, але це не означає вирішальної обумовленості розподілу влади в економіці чи у суспільстві в цілому. Ідея «суспільства знань», ідея про те, що має стверджуватися пріоритет виробництва інформаційних цінностей над виробництвом матеріальних благ, що саме цей пріоритет є рушійною силою формування сучасного суспільства, покладено в основу розвитку японського суспільства. Національною метою японців стало «інформаційне суспільство», проект якого у 1970-х роках розробила група дослідників на чолі з Й. Масудою.

Світове майбуття людства уявляється в існуванні **глобальної системи – загального земного людського суспільства**. Ідея глобальної системи нині замінила уявлення вчених, політиків, журналістів про міжнародні системи. То була, так би мовити, технологія та практика виживання, існування, співіснування та боротьби між країнами через діяльність дипломатів, військових та політичних блоків. Зараз же все більше уваги приділяється формуванню та розвитку системи світової взаємозалежності, співробітництва та планетарного взаємного між народами порозуміння.

Отже, суспільний ідеал є відображенням найзагальнішої форми досконалості суспільного буття, а разом з тим торкається і доцільної діяльності, виявляє себе як основа всього людського прогресу, як головний принцип цілеспрямованого людського життя. У найзагальнішому розумінні суспільний ідеал виглядає таким чином: досконале у людських мріях суспільство, головними цінностями якого є гуманізм, рівність та справедливість.

Постійний динамізм сучасних соціальних змін надає вагомості розробці можливостей подальшого розвитку суспільства, творенню різноманітних моделей, хоч яких-небудь вдосконалень, хороших для людей. Куди йде Україна? Які перспективи українського суспільства? Що буде взагалі з людством? – такі питання, безумовно, турбують людей. Науковці, соціологи, філософи, політики, публіцисти, вивчаючи досвід попередніх мислителів, враховуючи сучасну ситуацію, виходячи із різних світоглядних, політичних позицій та проблем відповідних галузей знань, планують світ майбутнього, який за суттю своєю є далекою terra incognita, про яку ніякої

інформації, а тільки є теперішні факти та наші вигадки, припущення, проекти, фантазія і надія.

Людство прямує до свого ідеалу. Важко відбувається цей процес. Назвати його можна прогресом, але й регресивні зміни в суспільному житті мають місце. Соціальний ідеал для суспільного прогресу служить своєрідним дороговказом, орієнтиром, маяком, оскільки реальні досягнення суспільства у конкретний час – це реалізовані моменти ідеалу і основа для подальшого його творення.

Найзагальнішими типами соціального ідеалу є **релігійний; ліберальний (неоліберальний); комуністичний**.

Всі інші являють собою або інтеграцію окремих рис саме цих ідеалів, або скорочують кількість властивостей, або реально сильніше розвинене суспільство, таке що фактично вже існує, видається як ідеал, як взірць, до нього прямують, його наслідують, його копіюють, оскільки порівнюється власне життя з рівнем розвитку суспільних відносин у даній «зразковій» країні.

Релігійний ідеал. Ключовою ознакою такого ідеалу, як і будь-яких інших уявлень релігійного характеру, є його зв'язок з вірою у надприродне. Віра у надприродне характеризується, передусім, а) вірою у реальне існування надприродного, б) наявністю емоційної оцінки надприродного, тобто, набожна людина не тільки уявляє собі Бога або загалом знається з надприродними силами, а й переживає, відчуває своє ставлення до цього явища, а також – в) визначеною поведінкою богомольної людини, причому, не тільки стосовно надприродного, що виявляється у релігійному культі, а й взагалі – у світському житті.

Оскільки набожна людина вірить у спроможність надприродних сил позитивно чи негативно впливати на її життя, то за допомогою молитви, жертвоприношення, заклинання людина має надію законтактувати із надприродними силами, навіть схилити їх на свій бік, окрім цього ще й підпорядковує свою поведінку, своє життя нормам та стандартам, які конкретизуються та регламентуються кожною релігією.

Світова соціологія, безумовно, торкається питань релігії і такі дослідження пов'язані в основному з розробкою двох тем: підтримка релігією певного соціального порядку (1) і вплив суспільства на релігію (2).

Повсякчас ці питання західна соціологія розглядала в межах однієї концепції, відповідно до якої індустріально

розвинута економіка (індустріальний капіталізм) загрожувала цілісності суспільства, його стабільності, гармонії, оскільки за цих умов відбувається секуляризація – така хода, коли руйнуються традиційні релігійні переконання і нівелюється церковна практика, коли релігійні інститути та богобоязний світогляд втрачають свою соціальну значущість.

З розвитком соціологічних знань про релігію відбулася деталізація предмету соціології релігії: дослідження почали обмежуватися, наприклад, характеристикою релігійних інститутів, які являють собою важливий елемент релігії. Ще за Е. Дюркгейма було започатковано визначення релігії на основі її соціальних функцій: як сили, що, передусім, впливає із сфери сакрального і яка єднає людей у соціальні групи. В «Елементарних формах релігійного життя» вчений, визначаючи такий процес терміном «громадянська релігія» [3] та пояснюючи її зміст, стверджував, що в індустріальних суспільствах, де мала місце певна секуляризація традиційних релігій, себто, звільнення суспільного життя від церковного впливу, національні символи та ритуали виконують ту ж функцію, що й релігія – забезпечення соціальної солідарності. Визначаючи таким чином релігію, дехто із соціологів пов'язував релігійну ідею з проявами націоналізму. Між іншим, будь-яка інша публічна діяльність, оскільки в ній виявляється загальний інтерес, в змозі учиняти інтегруючий вплив на людей, утворюючи через це певні соціальні групи. В Україні останніми роками, після панування радянської атеїстичної ідеології, набирає темпи релігійна пропаганда, популяризується набожність. Чи не є це проявом того, щоб використати релігію як загальнонаціональну соборну ідею, що в змозі об'єднати українське суспільство? І це можливо. Оскільки в релігійних уявленнях, образах, богословських текстах специфічним чином закодовані певні типи соціальних відносин, норми та правила людського співжиття [4].

Загалом, релігійна свідомість стверджується через давню традиційну доктрину: людина за віру у надприродне, за молитву, за безгрішність, за щире, чисте, задушевне служіння Богу отримає у майбутньому винагороду – безсмертність душі, щасливе загробне життя, вічне життя на Небі, у Царстві Божому, у Раю [5].

У пошуках майбутнього життя з Богом людство пододало великий шлях від містики, що спростовувала Всесвіт, до матеріалізму,

що відкидав Творця. І тільки тоді, висловлюючись біблейською мовою, настала «повнота часу», світ дійшов до Одкровення великої таємниці, людина знайшла повсякденний орієнтир – досконале життя. **Релігійний суспільний ідеал являє собою всесвітньо любляче братство праведників.** Це таке суспільство, де зло та беззаконня будуть ліквідовані, де злочинності та війнам, в решті решт, не стане місця, не буде бідних, голодних, негодованих дітей, хвороб, епідемій, безробіття, горя, ненависті та нетерпимості. Це втілилося в словах Папи римського Іоана Павла II: Ні насильству! Ні війні! Ні тероризму! В ім'я Бога та принесе кожна релігія на землю справедливість і мир, прощення, життя та любов!» [6]

Такі сучасні релігійні уявлення про досконале суспільство перегукуються із думками І. Вишенського про «Царство Божее». Його соціальний ідеал втілювався у вченні про «Істину Церкву». Саме так, ідеалізуючи давню християнську євангельську громаду, він наголошує на основні принципи майбутнього суспільного буття – рівність та аскетизм. В ідеальній громаді всі її члени жили в братерстві, були рівноправними, зреклися усіх благ і радощів світу, відмовилися від багатств, відцуралися навіть сім'ї.

Серед філософських поглядів, що стверджують аскетизм, панує ідея про те, що благо, матеріальний достаток, фізичні задоволення самі по собі є негативними, хибними, плотськими, і тому гальмують духовне вдосконалення. Подібним дещо переймався й Г. Сковорода – матеріальні клопоти зведені до мінімуму, простота у бутті і духовне багатство на основі «сродної» праці, головне, щоб праця була природною, до серця людини. Принаймні ж у цілому він зовсім не аскет – радощі життя, повітря, вода, їжа, дружня бесіда за обіднім столом з чарочкою наливки – це якраз не плотська і тварна, а людська радість. Основою мудрості та життєвим правилом для Г. Сковороди є своєрідний принцип інтеграції всіх цінностей, зведення їх до купи, «в точку». Цінність стає хибною, плотською, якщо вона потребує особливих умов – матеріальних витрат, часу, місця. Щоправда, філософ не дає жодного рецепту досягнення ідеального справедливого суспільства, загального щастя. Хоча щастям окремої людини він називає її власне життя, саме те, що є сьогодні й зараз, відчуття його в кожному мить, відчуття його у кожному пункті свого існування, а завтра його може не бути. Його

може не бути, якщо суть людського існування – чекання, якщо людина не навчиться знаходити цю свою точку – центр своєї безконечності.

Святе письмо стверджує досконалість усього, що створено Господом. Він бажає, щоб люди були щасливими, жили в досконалому суспільстві, Едемському саду, в раю, як Адам та Єва, насолоджуючись матеріальними дарами. Саме слово «едем» означає задоволення, насолоду, це благодатний куточок Землі, це місце вічного блаженства для душ праведників. Соціальний ідеал яскраво представлено у Святому Євангелії від Матфея: Блаженні убогії духом, бо їх є Царство Небесне. Блаженні чистії серцем, бо вони Бога уздрять. Блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться. Блаженні гонимії за правду, бо їх є Царство Небесне.

Ліберальний суспільний ідеал.

Ліберальний (від лат. *liberalis* – свобідний, вільний), характеризує суспільно-політичні та ідеологічні течії, які виникли в Європі у XVII – XVIII ст.ст. і отримали назву лібералізму. Лібералізм проголосив основним принципом людського життя громадянські, політичні, економічні свободи. Це такий спосіб життя, в основі якого лежить людська незалежність, індивідуалізм та намагання активного самовизначення в світі, акцент робиться на самоцінності особистості, а із цим пов'язана демократизація суспільного життя, створення максимально сприятливих умов для приватного підприємництва, ліквідація або пом'якшення різних форм державного та громадського, колективного, класового, націоналістичного тиску на індивіда, на осібну ініціативу, розподіл законодавчої та виконавчої влади, свобода конкуренції, вільний вибір занять тощо.

Ідеї лібералізму вперше втілено було в Конституції США (1787) та Декларації прав людини і громадянина (1789) у Франції. Провісниками ідей лібералізму були Дж. Локк зі своєю соціально-політичною філософією, представник класичної англійської політичної економії А. Сміт, засновник концепції про «природну» суть суспільного життя та його законів Ш. Монтеск'є. В межах лібералізму Дж. Локк узагальнив соціально-політичні вчення епохи Просвітництва, використав для ствердження ідей лібералізму теорію суспільного договору, думки про «природжені» людські права, переконання про вирішальну роль розуму та науки у пізнанні «природного порядку», що відповідає справжньому, натуральному еству людини.

Підвалинами лібералізму стали етичні та політично-правові ідеї філософії І. Канта – морально вільна особистість, незалежність її від насилля з боку інших людей, й одночасно обтяжена відповідальністю, причому, разом зі ствердженням у суспільстві взаємної відповідальності – особи перед державою і держави перед особою. Все це було сформульовано у вченні філософа про правову державу.

В основі політичної економії А. Сміта містилося, запозичене із ньютонівської картини світу, уявлення про те, що вільна взаємодія індивідумів як «суспільних атомів» із необхідністю встановлює певну урівноваженість суспільства, що принесе користь всім і кожному.

В XIX – початку XX ст.ст. сформувалися основні положення лібералізму: громадянське суспільство; абсолютизація прав і свободи особи; правова держава; широка система демократичних політичних інститутів; свобода приватного підприємництва та торгівлі; свобода конкуренції.

Подальша суспільна хода ознаменувалася виникненням **неолібералізму** – доктрини, що ґрунтується на вільному ринковому механізмі, який створює найсприятливіші передумови для ефективної економічної діяльності; при цьому, постійне обґрунтоване втручання держави у регулювання соціальних та економічних процесів є необхідним для дотримання нормальних умов конкуренції. Неолібералізм залишається вірним принципам свободи, демократії, несилуваного приватного підприємництва та вільної конкуренції. У теоретично-методологічному сенсі рисами неолібералізму є раціоналізм, еволюціонізм, індивідуалізм. Соціально-політичний же його зміст включає антитоталітаризм, антиетатизм та відповідно соціальний захист невід'ємних прав і свобод людини.

Нові версії лібералізму, як і старі, традиційні, виконують роль ідеологічної основи ліберальних партій. Слід сказати, що прихильників цієї ідеології чимало у світі: нині діє близько ста десяти партій, шістьдесят з яких об'єднані у створений 1947 року в Лондоні Ліберальний Інтернаціонал. Ці партії нараховують більше трьох мільйонів членів. В Англії, Італії, Німеччині, Японії партії ліберального типу з післявоєнних часів в основному є правлячими.

В Україні лібералізм набуває сили: прихильниками ліберальної ідеї, ліберального напрямку розвитку України стали Ліберально-

демократична партія України, Українська націоналістична партія, Соціал-Демократична партія України, Українська Республіканська партія, Українська Селянсько-Демократична партія та інші. Свою роботу такі партії основують на вільних засадах, на відкритості для співробітництва з усіма прогресивними силами. Партії всіляко підтримують Декларацію про суверенітет України, відповідно до якої суб'єктом міжнародного права є лише незалежна Українська держава, беруть активну участь у проведенні заходів щодо відродження національної культури, втілення в життя Закону про мови. Партії всіляко намагаються здійснити прорив у питаннях здоров'я, освіти, виховання, екології, інших сферах суспільного життя до гуманізації, демократизації, демілітаризації, до свободи й щастя людини.

Ліберальний суспільний ідеал характеризує собою суспільство, в якому, передусім, дійсною є **максимально можлива свобода особистості**, звільнення людини від будь-якого гноблення, навіть колективістського утиску, морального, не кажучи вже про фізичний гніт. Пріоритетом у стосунках між людьми є великодушність, яку виявляє більшість стосовно меншості. У вирішенні різних питань перевага надається меншості, оскільки меншість – менша, вона слабша. До того ж, серед меншості завжди є оригінальні творчі особи, революціонери, новатори, яких повік-віків – одиниці. До них варто прислуховуватися. А більшість – завше консервативна, рутинерська і обивательська. Притім, ліберали проголошують готовність співіснування навіть з ворогом, більше того – навіть з ворогом, який слабший. Не знищення та ігнорування людей з опозиційними чи ворожими поглядами, а товариське, згадне співробітництво з ними, благородство та аристократизм. Консенсус, згода, порозуміння, терпимість є управлінсько-моральною основою майбутнього суспільного життя. Прикладом такої великодушності, поважливого, лицарського ставлення до меншини може стати своєрідне «право вето» [7].

Основою сучасного ліберального мислення стають гуманізм, толерантність, зверхність інтересів та прав особи і сім'ї перед інтересами й правами будь-яких соціальних груп, класів чи держави. Ліберальні ідеї втілюються у громадянському суспільстві, здоровому і такому, що постійно розвивається. «Громадянське суспільство», як підкреслює Ф. Фукуяма – чи не найскладніше переплетіння різноманітних

інститутів «середньої ланки», серед яких економічні підприємства, добровільні асоціації, освітні установи, клуби, спілки, ЗМІ, благодійні організації, церкви, – надбудовуються над сім'єю як первинним інструментом соціалізації. Громадянське суспільство, що існує в реальних умовах, завжди спирається на людські звички, традиції та моральні підвалини – все те, на що політичні заходи здатні вплинути лише опосередковано...[8]. Економічною ж основою такого майбутнього суспільства, матеріальною його основою, фундаментом свободи особи є приватна власність, а засобом реалізації цієї свободи власності вільні підприємництво та конкуренція. Держава, при цьому, виконує контрольно-регулюючу роль, створює сприятливі умови для здійснення макроекономічного гасла «Не нашкодь!».

Соціальна захищеність у ліберальному суспільстві ґрунтується на принципі індексації, що передбачає регулювання, підвищення заробітної плати, пенсій, стипендій відповідно до можливого зниження рівня життя, оскільки в суспільстві панують ринкові відносини. Усякі пільги, допомоги, дотації максимально скорочуються, але залишаються тільки для інвалідів та малозабезпечених.

Комуністичний суспільний ідеал. Під **комунізмом** часто-густо, навіть і нині в умовах начебто затихлої ідеологічної боротьби, розуміють реальну практику, а не доктрину про майбутнє суспільство, яка ґрунтується на відсутності трьох важливих чинників: приватної власності, соціальних класів та поділу праці (як основи соціальної диференціації). К. Маркс вважав, що комуністичне суспільство формуватиметься поступово через революційне заперечення капіталістичних порядків.

Комунізм – це безкласовий, справедливий лад з єдиною загальнонародною власністю на засоби виробництва, повною соціальною рівністю всіх членів суспільства, де поряд із всебічним розвитком людей виростуть і продуктивні сили на основі постійного прогресу науки і техніки, суспільне багатство поллється широким потоком і здійсниться комуністичний принцип: «від кожного – за здібностями, кожному – за потребами». Комунізм – це високоорганізоване суспільство вільних і свідомих трудівників, в якому запанує громадське самоврядування, труд на благо суспільства стане для всіх першою життєвою потребою, усвідомленою необхідністю, здібності кожного будуть застосовані з

найбільшою користю для народу. Так характеризує комунізм Програма КПРС (1961) та аргументує послідовність розвитку суспільних відносин при переході від першої фази комуністичної суспільно-економічної формації до вищої, яку називають повним комунізмом: спочатку ліквідовані будуть класові відмінності, пізніше – відмінності між розумовою і фізичною працею, відмиратиме держава, а ще потім зникнуть й відмінності національної та мовної площин. Для комунізму характерним є зближення націй, поглиблення їхньої дружби та співробітництва. Комунізм – це інтернаціональне, людяне суспільство. Комунізмом називають асоціацію, де панує гармонія стосунків між особистістю і суспільством. Комуністичний ідеал передбачає й формування нової людини, модель якої виглядає таким чином – всебічно розвинута особистість, що гармонічно єднає в собі **духовне багатство, моральну чистоту та фізичну досконалість**.

Щодо реалізації ідеалів комунізму існують серйозні сумніви. Серед багатьох країн комуністичної орієнтації зберігалися елементи приватної власності, існували значний ступінь соціального поділу праці та дещо подібне до класової системи, що ґрунтувалася на бюрократичних (партійних та державних, чиновницьких) привілеях. Крах комуністичної спрямованості у Східній Європі та Радянському Союзі настав через економічні кризові фактори, неієздатність політичних та економічних реформ, засиллям партійного і державного апарату різного роду швондерами [9], поширенням націоналістичних рухів та виводом Радянської Армії із східноєвропейських країн. До того ж, слід враховувати й ідеологічний вплив прогресу та процвітання країн капіталістичного оточення, капіталістичного способу життя.

А Україна ?

Ольга Кобилянська таким би чином відповіла б на це питання: «Коли Юліян Цезаревич приїхав одного дня додому, перші слова Дори були:

– А Україна?

– Вона є. І як ми самі її не запропастимо, то сповняться слова старого Гердера, що пророчив нам ролю нової Греції, завдяки гарному підсонню, веселій вдачі, музиці та родючій землі. одючій землі.

– Але ж ти став твердий, чоловіче, – усміхнулась Дора, глянувши на нього.

Він відповів їй теж усміхом:

– Твердий, але не для тебе. А коли я

вже такий, то цього вимагає наша теперішня доба [10].

Література:

1. Див.: Павлов Д. Концепция «формированного общества» - новый социальный миф империализма // Зарубежные марксисты в борьбе против буржуазной идеологии. – М.: Прогресс, 1971. – С. 99 – 109.

2. **Держава всезагального добробуту** (welfare state) в основному характеризується тим, що вирішальним суб'єктом відповідальності за добробут громадян є уряд, тобто сама держава. Такі функції не можуть бути покладені на індивіда, на приватну фірму, чи навіть на громадськість. Формами державного захисту людей від бідності є: допомога по безробіттю, допомога малозабезпеченим сім'ям, грошові доплати малооплачуваним робітникам, пенсії за віком, всебічне медичне обслуговування, безоплатна освіта, державне житло. Фінансування здійснюється за рахунок державних страхових програм та через державне оподаткування. Вперше програма держави всезагального добробуту стала практикою національного забезпечення в Німеччині ще у 1880-ті роки, яку здійснював Бісмарк. Пізніше, в 1911 році, подібну ідею запозичив для Англії Ллойд Джордж. У 1950-ті роки великого успіху в реалізації програми досягли лейбористи, що намагалися ввести державну опіку «від коліски до могили». Цікаво, що дехто із сучасних українських політиків намагається аналогічно застосовувати досвід лейбористів щодо зменшення соціальної нерівності через перерозподіл ресурсів: витрати на соціальний достаток покривалися більшою мірою за рахунок вищого оподаткування статечних, спроможних громадян.

Подібні держави наявні серед більшості західно-європейських країн, особливо серед Скандинавських суспільств, а також в Австралії та Новій Зеландії.

3. **Громадянська релігія** – термін, що вперше запропонував Ж.-Ж. Руссо у «Суспільному договорі» (1762), означав сукупність переконань, символів, ритуалів та інститутів, що роблять соціальну систему легітимною, створюють соціальну солідарність та мобілізують громаду на досягнення загальних соціальних та політичних цілей.

4. **Тощенко Ж. Т.** Социология. Общий курс. – М.: Прометей, 1994. – С. 290.

5. Відповідно до більшості релігійних вчень **«рай»** означає, як один із варіантів, місце вічного спокою, безтурботності та блаженства, розкоші, що обіцяно спасенникам, а душі грішників приречені на вічні страждання і перебуватимуть в підземному царстві, назва якому **«ад»** (від грец. Hades – підземне царство).

6. Із привітання до представників релігійних організацій світу (християнських церков – католиків, православних, лютеранів, англіканців, методистів, баптистів, п'ятидесятників, меннонитів, квакерів тощо, ще ісламу, індуїзму, конфуціанства, сикхизму, джайнізму, тенрікьо, буддизму, іудаїзму, традиційних африканських релігій, синтоїзму та зороастризму, а також Всесвітньої ради церков та інших релігій), що зібралися у м. Ассізі (Італія) 24 січня 2002 року. Зустріч відбулася за ініціативи папи римського через кілька місяців після трагедії у Нью-Йорку з баштами-близнюками. (Пробудитесь. – 2 октября 2002 г. – С. 2 – 8.).

7. **Вето** – від лат. veto забороняю – пішло від відмови монархів вводити у дію законопроект, що прийнятий парламентом; а з початком діяльності Ради Безпеки ООН, коли навіть один із членів Ради був в змозі відхилити прийняття певного рішення, набуває популярності значення вето як одноголосність, одностайність

8. **Фукуяма Ф.** Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию. – М., 2004. – С. 15 – 16.

9. **Швондер** – чи не найголовніший герой роману М. О. Булгакова «Собачье сердце» Професор П. П. Преображенський: «Швондер – он и есть самый главный дурак».

10. **Кобилянська О. Ю.** Апостол черні: Повість. – Львів: Каменяр, 1994. – С. 243.